

RUBRIEK: Opmerkelijk

Hoe werken anti-pestprogramma's?

Hilde Colpin

H. Colpin is als hoogleraar verbonden aan de onderzoekseenheid Schoolpsychologie en Ontwikkelingspsychologie van Kind en Adolescent van KU Leuven.

Correspondentieadres:

KU Leuven
Schoolpsychologie en Ontwikkelingspsychologie van Kind en Adolescent
Tiensestraat 102 bus 3717
B-3000 Leuven
België

E-mail: hilde.colpin@ppw.kuleuven.be

Onlangs verscheen in *Journal of Abnormal Child Psychology* een speciale sectie, getiteld 'School-related Factors in the Development of Bullying Perpetration and Victimization'. Hoewel de hele sectie bijzonder lezenswaardig is, springt een artikel van Saarento, Boulton, en Salmivalli (2015) in het oog. Het artikel beschrijft een studie naar mediatie-effecten van de KiVa-interventie, de eerste studie die werkingsmechanismen van een anti-pestprogramma op scholen daadwerkelijk toetst.

Het aantal anti-pestprogramma's op scholen is de laatste jaren toegenomen. Met het oog op doeltreffende preventie is het belangrijk om de effectiviteit van die programma's aan te tonen. Effectstudies in het domein van pesten (maar ook daarbuiten) focussen vaak exclusief op de beoogde uitkomst. De centrale vraag is dan: Leidt de interventie tot een daling van pesten? De vaststelling van een daling wordt beschouwd als bewijs voor de effectiviteit van de interventie en voor de onderliggende theorie. In veel interventies wordt de uitkomst echter niet rechtstreeks aangepakt, maar eerder indirect door in te werken op proximale factoren waarvan men veronderstelt dat ze de uitkomst beïnvloeden. Die veronderstelde determinanten van pesten die door de interventie worden aangepakt (met als doel het pesten te verminderen) worden minder vaak bestudeerd. Sommige studies gaan wel effecten op die determinanten na, maar tot nog toe was nooit onderzocht of positieve effecten op die determinanten de daling in pesten ook daadwerkelijk verklaren (Saarento et al., 2015). Daardoor weten we eigenlijk niet hoe anti-pestprogramma's precies werken. Het is aan die lacune dat Saarento en collega's (2015) met hun studie willen bijdragen.

KiVa is een interventie gericht op het voorkomen van pesten op school, ontwikkeld in Finland (Salmivalli, Kärnä, & Poskiparta, 2010) en meer recentelijk ingevoerd in Nederland (Veenstra, 2014) en België. De schoolbrede interventie is gebaseerd op de 'participant role' benadering, die pesten beschouwt als een groepsproces dat zich niet enkel afspeelt tussen dader en slachtoffer, maar waarin alle leerlingen een rol hebben. Omstanders kunnen pesten versterken door actief mee te pesten, door pesters aan te moedigen of zelfs door aan de zijlijn te blijven staan. Omstanders kunnen pesten trachten te stoppen door het op te nemen voor slachtoffers (Salmivalli et al., 2010). KiVa heeft onder meer als doel om bekrachtigend gedrag bij omstanders te verminderen en verdedigend gedrag te verhogen. De interventie omvat zowel universele componenten (bijvoorbeeld klassikale lessen en een virtuele leeromgeving) als geïndiceerde acties (bijvoorbeeld overleg met leerlingen betrokken bij pestincidenten en aanmoedigen van leerlingen om slachtoffers te steunen). Fins onderzoek heeft aangetoond dat KiVa leidt tot een daling van pesten; dit bleek zowel in een gerandomiseerde gecontroleerde studie als in het eerste jaar van een nationale implementatie (Saarento et al., 2015 voor een overzicht). Saarento en collega's (2015) bouwen verder op dat onderzoek door na te gaan hoe de positieve effecten van KiVa verklaard kunnen worden. De studie bij 7,491 leerlingen uit 421 klassen van het vierde tot zesde leerjaar (groep acht tot groep tien) in 77 scholen had een gerandomiseerd gecontroleerd design. Leerlingen werden bevraagd op drie meetmomenten; de mediators werden gemeten op het tweede en de uitkomst op het derde moment. Om na te gaan of de daling in pesten verklaard wordt door veranderingen in de mediators, werd gebruik gemaakt van multiniveau structurele vergelijkingsmodellen; zowel effecten op leerling- als op klasniveau werden nagegaan. Op *leerlingniveau* werd het KiVa-effect op zelfgerapporteerd pesten gemedieerd door een toegenomen anti-pestattitude bij de leerlingen, een toegenomen perceptie van verdedigende gedragingen bij klasgenoten en een toegenomen perceptie van afkeuring van pesten bij leerkrachten. Het effect van KiVa op pesten, zoals gemeten met peer nominaties, werd enkel gemedieerd door toegenomen anti-pestattituden bij de leerling. Op *klasniveau* leidde KiVa tot de collectieve perceptie van een meer afkeurende houding van pesten bij

de leerkracht, en dit voorspelde op zijn beurt een daling van pesten (gemeten met leerlingrapportage respectievelijk peer nominaties). Percepties van leerlingen over gedrag dat pesten bekrachtigt bij de klasgenoten voorspelden pesten (positief effect), maar speelden geen mediërende rol. De auteurs suggereren dat percepties over bekrachtigend gedrag wellicht minder snel beïnvloedbaar zijn, en dat onderzoek over een langere periode mogelijks wel een mediërend effect zou kunnen aantonen (Saarento et al., 2015).

Onderzoek naar werkingsmechanismen van interventies draagt bij aan theorievorming, doordat het de theorie achter een interventie empirisch toetst (MacKinnon, 1994). De interventiestudie van Saarento en collega's (2015) biedt longitudinale steun voor het theoretisch kader van KiVa, de 'participant role' benadering van pesten, waar de meeste vroegere studies een observationeel en cross-sectioneel design hadden. Het onderzoek bevestigt ook dat, naast factoren op leerlingniveau, factoren in de klascontext, meer bepaald attitudes van leerkrachten en gedrag van omstanders, een rol spelen in pestprocessen. Dit is in lijn met bio-ecologische modellen van ontwikkeling (Bronfenbrenner & Morris, 2006). Onderzoek naar werkingsmechanismen biedt ook aanknopingspunten voor toekomstige interventie (MacKinnon, 1994). De studie van Saarento et al. (2015) suggereert dat het belangrijk is om bij de preventie van pesten niet enkel te focussen op ouders en slachtoffers, maar ook de peer context en de leerkracht te betrekken (Brendgen & Troop-Gordon, 2015). Meer specifiek blijken het beïnvloeden van attitudes van leerlingen en leerkrachten ten aanzien van pesten en het beïnvloeden van het gedrag van omstanders effectieve strategieën om pesten te verminderen. Er is een toenemende tendens, specifiek in Nederland, om interventies als anti-pestinterventie te bestempelen (Wienke, Anthonijsz, Abrahamse, Daamen, & Nieuwboer, 2015). Een interessante vraag is of de in deze studie gevonden, relatief zeer 'proximale' werkingsmechanismen ook beïnvloed kunnen worden door interventies die niet primair op pesten gericht zijn. Saarento en collega's (2015) onderzochten enkel mediators die specifiek betrekking hadden op attitudes of gedragingen in verband met pesten. Toekomstig onderzoek kan andere, meer 'generieke' mogelijke werkingsmechanismen bestuderen (zoals de kwaliteit van relaties onder leerlingen) en nagaan of verschillende interventies ook via verschillende veranderingsmechanismen pesten kunnen doen verminderen.

Voor een uitgebreidere lezing en discussie van deze en bijkomende bevindingen, is lectuur van het artikel zelf van harte aanbevolen.

Referenties

Brendgen, M., & Troop-Gordon, W. (2015). School-related factors in the development of bullying perpetration and victimization: Introduction to the Special Section. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43, 1-4.

Bronfenbrenner, U., & Morris, P. (2006). The bio-ecological model of human development. In R. M. Lerner & W. Damon (Eds.), *Handbook of child psychology* (6th ed., pp. 793-828). Hoboken, NY: Wiley.

MacKinnon, D.P. (1994). Analysis of mediating variables in prevention and intervention research. In: A. Cázares & L.A. Beatty (Eds.), *Scientific methods in prevention research* (pp.127-153). NIDA Research Monograph 139. DHHS Pub. No. 94-3631. Washington, DC.

Saarento, S., Boulton, A.J., & Salmivalli, C. (2015). Reducing bullying and victimization: Student- and classroom-level mechanisms of change. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43, 61-76.

Salmivalli, C., Kärnä, A., & Poskiparta, E. (2010). Development, evaluation and diffusion of a national anti-bullying program (KiVa). In: B. Doll, W. Pfohl, & J. Yoon (Eds.), *Handbook of youth prevention science* (pp.1-18). New York/London: Routledge.

Veenstra, R. (2014). Groepsprocessen bij jongeren: over pesten en ander probleemgedrag. *Kind en Adolescent*, 35, 86-99.

Wienke, D., Anthonijsz, I., Abrahamse, S., Daamen, W., & Nieuwboer, A. (2015). *Beoordeling antipestprogramma's. Rapportage van de commissie voor het Ministerie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.